

Prof. dr. Sanjin Omanović
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Pravni fakultet / Faculty of Law
s.omanovic@pfsa.unsa.ba

Anisa Ruhotina, MA iur, stručna saradnica / Expert Associate
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Pravni fakultet / Faculty of Law
a.ruhotina@pfsa.unsa.ba

UDK 347.9

Pregledni naučni rad

UTICAJ SOVJETSKE DOKTRINE NA RUSKU PARNICU

THE IMPACT OF SOVIET DOCTRINE ON RUSSIAN LITIGATION

Sažetak

Premda je sovjetska vlast prošlost u razvoju ruskog građanskog parničnog procesnog prava, njeno izučavanje je neophodno da bi se sagledalo kakav je njen uticaj na sadašnju parnicu, koja se nije umnogome odmakla od tadašnjih stanovišta, iako se zasniva na temeljno drugačijim pravno-političkim, ideološkim i pravnim temeljima. Stoga su u radu obrađena teorijska stanovišta sedam najuticajnijih teoretičara sovjetske parnice, kao i nekoliko pozitivističkih, a sve sa ciljem da se utvrdi u kojoj mjeri je sovjetska teorija i doktrina uticala na rusku parnicu u smislu propisivanja određenih zakonodavno-pravnih rješenja ali i kreiranja sudske prakse od sovjetskih sudova.

Ključne riječi: *sovjetska doktrina, ruska parnica, postupak.*

Summary

Even though the Soviet regime is the history in the context of development of the Russian civil procedural law, the studying of this epoch is necessary in order to perceive its' impact on today's Russian litigation. Despite the fact that nowadays' Russian litigation is based on substantially different political, ideological and legal fundaments, it didn't go far from the Soviet regime's standpoint. In that regard this paper reflects on fundamental theoretical concepts of the seven most influential soviet litigation theorists, as well as some of the today's theories. Finally, authors aim to determine to which extent has the Soviet doctrine impacted the Russian litigation in terms of prescribing legislation solutions and creating case law by the Soviet courts.

Keywords: *Soviet doctrine, Russian litigation, procedure.*

Introdukcija

Gotovo jednovjekovna vladavina sovjetskog prava od Oktobarske revolucije do disolucije ex SSSR-a ostavila je neizbrisiv trag na savremeno rusko pravo. Nakon disolucije bivšeg SSSR-a, najznačajnija sovjetska doktrinarna stanovišta o ruskoj parnici su ostala dominantna u civilnoj procesualističkoj teoriji, što se ogleda kroz zakonodavno-pravni i kontinuitet sudske prakse ruskih sudova. Konkretni predmet našeg interesovanja stoga je upravo uticaj sovjetske ideološke i pravne koncepcije na rusko građansko parnično procesno pravo, koje se u znatnoj mjeri modificiralo u odnosu na sovjetski model, ali umnogome slijedi njegov zakonodavno-pravni kontinuitet.

1. Teorijska stanovišta

1.1. Abramov

Razmatrajući osnovna pravila sovjetskog sudske parničnog postupka u periodu poslije Drugog svjetskog rata, grupa autora na čelu sa procesualistom Abramovom je u djelu *Graždanski proces* utvrdila temeljnu sistematiku osnovnih parničnih načela, u kojoj dominira socijalistički demokratizam, kao pravno-političko načelo (Abramov, Čapurski, Škurdin 1948: 20–55). Pored organizacionih principa prema kojima je ustrojen sovjetski sud, egzistiraju i sljedeća funkcionalno-pravna načela: a) dispozitivnost, b) kontradiktornost, c) ravnopravnost stranaka u postupku, d) usmenost, e) neposrednost, f) kontinuitet (Abramov, Čapurski, Škurdin 1948: 22).

Sadržinu principa dispozitivnosti, prema ovim autorima, čine: a) podnošenje tužbe, b) traženje sudske zaštite, c) odustajanje od tužbe, priznanje tužbenog zahtjeva i poravnanje, d) ulaganje žalbe, t) traženje prinudnog izvršenja (Abramov, Čapurski, Škurdin 1948: 24). U pogledu podnošenja tužbe, prihvaćene su klasične maksime: *nemo invitus agere cogitur* i *nemo iudex sine actore* – niko se ne može prisiliti da tuži, niti ima parnice bez tužbe (Abramov, Čapurski, Škurdin 1948: 26). Primjetno je da su raspolaganja stranaka umnogome limitirana oficijelnom maksimom, koja je dominantna. Međutim, sud je, ipak, donekle vezan dispozicijama stranaka (*ultra petita non cognoscitur*) u prvostepenom postupku, ali ne i u drugostepenom postupku (Abramov, Čapurski, Škurdin 1948: 30). Naime, član 15 tada važećeg Zakona o sudovima i član 245 Građanskog ruskog parničnog postupnika (*Graždanskoga processualjnoga kodeksa* – ruska skraćena: GPK) su propisivali da žalbeni sud nije ograničen žalbenim razlozima i prijedlozima pri odlučivanju.

Prestacije parničara u sovjetskoj parnici su bitno ograničene interesima socijalističke društvene zajednice, koji su prioritetni i primarni, čak i u građanskopravnom sporu (Abramov, Čapurski, Škurdin 1948: 33). Zbog toga su principi materijalne istine i socijalističkog demokratizma vrhovne vrijednosti sovjetske parnice, a što se, prema sudu ovih autora, bitno razlikuje u odnosu na kapitalistički parnični model, koji se uglavnom temelji na konfesionalnoj prisezi i instrumentima provjere dokaza (*proverske dokaziteljstva*) (Abramov, Čapurski, Škurdin 1948: 182).

1.2. Judeljson

Početak 1956. godine profesor Judeljson sa Univerziteta u Sverdlovsku je u udžbeniku *Sovjetski građanski proces* apostrofirao mogućnost stranaka da slobodno raspoložu svojim materijalnim i procesnim pravima u parnici, uz naglašenu idejno-političku dimenziju, gdje je inicijativa stranaka uslovljena državnim i opštedruštvenim interesom, iskazanim u članu 2 GPK-a koji određuje šta su zadaće sovjetskog građanskog pravosuđa (to je, najprije, zaštita socijalističke zakonitosti). Iako u osnovi etatistički, Judeljsonov pojam parničnog raspolaganja priznaje univerzalne postulate stranačkih prestacija, koje svoj izraz nalaze najprije u pravu na tužbu i raspolaganju tužbenim zahtjevom. Međutim, sovjetski civilni sud nije konsekventno provodio princip *ne eat iudex ultra et extra petita partium*, jer je ranije važeći GPK u članu 179 propisivao mogućnost dosuđivanja stranci mimo ili preko tužbenog zahtjeva (...*možet sud... prisuditi boljše togo, što prosil istec*), a što je predviđeno i GPK-om Ruske Socijalističke Sovjetske Republike¹ u članu 185. Prema tim odredbama tužitelj je mogao odustati od tužbenog zahtjeva (*otkaz ot iska*), dok je tuženi mogao priznati tužbeni zahtjev (*priznanie*). Parničari su mogli zaključiti poravnanje (*mirovoi sdelki*), ali je sud bio obavezan provjeriti osnovanost ovih stranačkih radnji i onemogućiti fiktivna raspolaganja stranaka, kao i ona koja su protivna javnom odnosno državnom interesu. Stoga se ovdje može opravdano govoriti o determiniranoj dispozitivnosti, koju bitno određuje aktivna uloga suda, tužilaštva i drugih organa pravosuđa (Judeljson 1956: 44).

Profesor Judeljson (1956: 114–115) daje funikularnu definiciju dokazivanja pred sovjetskim sudom u građanskoj parnici, određujući ga kao djelatnost kojom subjekti (stranke, sud, zastupnici i druga lica), upotrebom zakonom propisanih procesnih sredstava, ustanovljavaju objektivnu istinu, utvrđuju postojanje ili odsustvo činjenica neophodnih za razrješenje spora. Primjetno

---

¹ Donesen 18. 12. 1964. godine.

je da ova definicija, kao određujući, sadrži pojam „objektivne istine“, ali ne i socijalističkog demokratizma, čime se udaljava od pravno-političke determinante u definiranju parnice. Težište se prebacuje na princip legaliteta, tj. utvrđivanje postojanja pravno relevantnih fakata za razrješenje konkretne pravne stvari (Judeljsjon 1956: 119).

Šesnaest godina poslije citiranog djela profesor Judeljsjon je u zajedničkom projektu grupe autora Vikut, Voronkov, Gukasin i dr. (1957: 45–46) dao nešto ekstenzivnije određenje parnice u odnosu na ranije izloženo, mada ga u osnovi i dalje veže za idejno-političku dimenziju i sadržaj, dajući mu prevashodno klasni karakter i ulogu u sovjetskom civilnom sudskom postupku. To se, između ostalog, ogleda u kritici uloge i značaja parnice u kapitalističkom (buržoaskom) društvenom uređenju, koje je, kako se navodi, instrument realizacije klasne supremacije vladajuće klase.²

1.3. Gurvič

U drugom grupnom projektu, pod nazivom *Sovjetski građanski proces*, profesor Gurvič je sa procesualistima Taranenkom, Šakarinom, Kurilevom i dr. (1967: 33–34) analizirao parnicu iz tri aspekta: prvo, sa stanovišta i interesa samog subjekta prava, zatim, iz ugla dijalektičkog odnosa suprotstavljenih partijskih stranačkih interesa, i treće, u jednakopravnoj mogućnosti upotrebe procesnog instrumentarija i procesnih ovlaštenja u parnici. Dakle, ponuđena je trodjelna definicija (*dispozitivnost – sostizateljnost – processualjnoe ravnopravie storon*) koja čini okosnicu parnice, pri čemu je inicijativa stranaka pokretačka snaga parnice, u čijoj osnovi leži pravo obraćanja sudu radi pružanja sudske zaštite povrijeđenim ili ugroženim subjektivnim građanskim pravima (Gurvič i dr. 1967: 35). Profesor Gurvič akcentira mogućnost da se spor može okončati mirnim putem, tj. nagodbom (poravnanjem) stranaka, pri čemu se prvenstveno ima na umu sudska nagodba, što proizlazi iz tumačenja odredaba člana 34 GPK-a.³ Sudska kontrola partijskih radnji stranaka je sastavni dio propisanog postupanja suda, pa će tako, naprimjer, subjektivna procesna sukcesija na pasivnoj partijskoj strani uslijediti samo uz prethodno odobrenje suda. Zatim, tužitelj može zahtijevati

---

² Profesor Judeljsjon tako više ne insistira na principu legaliteta kao vrhovnom načelu sudskog partijskog postupka, odstupajući donekle u korist načela dispozitivnosti, kontradiktornosti i raspravnosti. Ovaj iskorak ipak nije bio toliko hrabar da bi se povukla jasna crta spram principa oficijelnosti, istražnosti i socijalističkog demokratizma u postupku pred ruskim sudovima u partijskim stvarima (Judeljsjon i dr. 1972: 49. i 161).

³ „Storonie mogut okončit delo mirovnjim soglašeniem“ (član 34 GPK-a).

obezbjeđenje predmeta tužbenog zahtjeva u toku spora, o čemu će opet odlučiti sud, et cetera (Gurvič i dr. 1967: 36).

U pogledu prava na pravni lijek, ovo pravo je dato parničnim strankama, ali i drugim učesnicima u parnici, koji mogu prigovoriti na neko rješenje suda kojim se upravlja postupkom.⁴ Također, stranke su mogle odustati od kasacione žalbe i kasacionog protesta (prigovora) kod redovnih pravnih lijekova, za razliku od odustanka od prava na tužbu, koji je pravno nedjelotvoran, shodno odredbi člana 3 stav 2 GPK-a.⁵

Što se, pak, tiče dokazne procedure, profesor Gurvič (1967: 153) centralno mjesto u dokaznom postupku pred sovjetskih civilnim sudom daje dokaznim činjenicama (*dokazateljstvenije fakti*). U semantici ruskog jezika, naime, postoji značajna razlika u izvornom značenju i tumačenju termina „navoditi činjenice“ i „dokazati činjenicama“ (*pokazati na faktah*), na što se, *ad summam*, ukazuje kao na bazne adverbzativne aktivnosti u parnici (Gurvič 1967: 154). No, rekonciliacija ovih dokaznih determinanti nalazi svoje ishodište u izvoru dokazivanja (*istočniku dokazateljstva*) (Gurvič 1967: 156), pod čime se podrazumijeva konačan cilj ovih dokaznih aktivnosti u parnici, a to je, ipak, ishodovanje objektivne odnosno materijalne istine.

Osamnaest godina poslije prvog izdanja njegovog citiranog udžbenika profesor Gurvič je u koautorstvu sa profesorom Bonerom, Kurilevom, Mariševom i dr. (1985: 145–189) u novoj ediciji nastojao redefinirati svoja ranija doktrinarna stanovišta o parničnim dokazima, sistematizirajući ih u dva dijela: opće učenje o dokazima i posebni vidovi dokazivanja. Ne ulazeći podrobnije u elaboriranje pojedinih stavova autora, generalni je dojam da, pored nešto suptilnijeg vokabulara, profesor Gurvič ni ovog puta nije otišao mnogo dalje od glorificiranja materijalne (objektivne) istine, čije je ishodovanje temeljni zadatak sovjetskog suda.

1.4. Boner

Učenje profesora Bonera (1985: 26–45) o uticaju sovjetske doktrine na rusku parnicu je signifikantno u smislu što je učinjen najozbiljniji pomak u sistematici i definiranju parničnih načela. Profesor Boner (1985: 27) u osnovi uvažava sličan metodološki pristup ovom problemu kao i profesor Gurvič, posebno klasificirajući organizaciono-pravne pravosudne principe, a zasebno funkcionalna parnična načela, i to ovim redom: socijalistička zakonitost,

---

⁴ O tome više: Gurvič 1965.

⁵ „Otkaz ot prava obracenia v sud nedeistvitelen“ (član 3 stav 2 GPK-a).

ravnopravnost stranaka, usmenost, neposrednost, kontinuitet i jedinstvo sudske rasprave. Evidentno je da izložena struktura osnovnih parničnih principa sadrži fundamentalna pravila karakteristična za modernu parničnu proceduru.

Dijapazon mogućnosti raspolaganja stranaka u parnici je bio veoma širok i pretpostavljao je, kao *conditio sine qua non*, pravo obraćanja sudu radi ostvarivanja sudske zaštite (Boner i dr. 1985: 29). U tom smislu, tužitelj opredjeljuje predmet, osnov i visinu tužbenog zahtjeva, koji može modificirati ili diskontinuirati (odustati od njega). S druge strane, tuženi može priznati tužbeni zahtjev, a parničari se mogu saglasiti da okončaju parnicu mirnim putem (Boner i dr. 1985: 35). Nezadovoljna stranka je imala pravo na ulaganje redovnih pravnih lijekova (kasacione žalbe, odnosno protesta), a mogla je tražiti i reviziju (*peresmotru*) konačnih odnosno pravosnažnih sudskih odluka (Boner i dr. 1985: 40). Stoga profesor Boner (1985: 41) podvlači da „modaliteti podsticanja, pokretanja, mijenjanja i prestajanja čine procesno-pravni efekt raspolaganja stranaka u parnici kojima se štite njihova subjektivna građanska prava u postupku pred sudom.“ Ovo pravilo, nastavlja profesor Boner (1985: 42), djeluje u svim stadijima sovjetskog civilnog sudskog postupka, gdje su važeća dva principa: prvi, koji problemu određivanja stranačkih prestacija u parnici prilazi iz aspekta subjektivnih prava parničara, i drugi, koji ovo pitanje posmatra kroz prizmu mehanizma pokretanja parnice i procesnog instrumentarija, što se smatra korektnijim pristupom. Pritom se profesor Boner poziva na učenje procesualiste Gukasina iz ranih sedamdesetih godina prošlog vijeka,⁶ koje je fokusirano na terminološko distingviranje pojma stranačkih raspolaganja u postupku, kao realizacije zaštite ugroženih ili povrijeđenih subjektivnih građanskih prava u parnici putem preduzimanja procesnih radnji, ili odricanjem od ovih prava, također upotrebom procesnih instituta (Gukasin 1970: 70). Stoga se kao pravilniji termin sugerše „ostvarivanje prava“ (*osušestvenii*), iz čega proizlazi dalje preciziranje pojma raspolaganja stranaka u parnici kao posebnog subjektivnog procesnog prava, sa čime se profesor Boner, smatramo pravilno, ne slaže u potpunosti (Gukasin 1970: 43–44).

1.5. Semenov

Profesor Semenov, predsjednik Vrhovnog suda bivšeg SSSR-a, smatra da je oficijelno postupanje suda dominirajuće u parnici, čak i u pogledu neposredne realizacije dispozitivnih parničnih ovlaštenja. U radu *Sud i pravosudie v SSSR* Semenov (1984: 31) tumači ovaj fenomen kao kritiku buržoaskih teorija o

---

⁶ Vidjeti Gukasin, 1970, str. 69.

pravu, sudu i pravosuđu, naglašavajući da sovjetski Ustav određuje karakter odnosnih kategorija i samog parničnog postupka u socijalističkom demokratskom ambijentu. U udžbeniku *Sovjetski građanski proces* profesor Semenov (1978: 49–50) kao graničnik u primjeni oficijelne parnične maksime apostrofira okolnost da se ustavni princip ispoljavanja građanskih prava i sloboda (član 39 Ustava SSSR-a) u praksi ne smije provoditi na način da se svoje pravo realizuje nauštrb interesa društva, države i prava drugih građana. U građanskoj sudskoj proceduri ovo ustavno načelo implementira se kroz slobodu parničenja i raspolaganja materijalnim i procesnim pravima, uz aktivan položaj i ulogu stranaka. Od suda se traži zaštita svih sudionika na jednak način i uz ekvidistancu prema parničarima, te presuđivanje sukladno zakonu i državnim interesima (Semenov 1978: 51). Stav je sudske prakse sovjetskih sudova, na koji se pritom ukazuje, da je (ipak) „nedopustivo eklatantno narušavanje principa dispozitivnosti (...)“⁷.

Nadalje profesor Semenov (1984: 3) pored funkcionalnog tretira i organizaciono-pravni aspekt u razmatranju funkcije parničenja u sovjetskom civilnom sudskom postupku. U vezi s tim autor markira nekoliko važnih pitanja: prvo, problem određivanja mjesta i uloge sovjetskog suda u građanskom sudskom postupku, drugo, položaj i zadatak sudije u provođenju parnične procedure, treće, značaj ostalih organa pravosuđa i njihovu ulogu u postupku; zatim, sistem instancionog odlučivanja i pravnih lijekova (Arsenjev 1966: 67), te na kraju, shemu unutrašnje organizacije i rada sudova i drugih organa pravosuđa (Semenov 1984: 5).

U pogledu ranije iznesene dileme između oficijelnog postupanja sovjetskog suda u parničnom postupku i njegovog odnosa spram slobodnog raspolaganja stranaka u parnici, indikativan je stav profesora Semenova (1982: 125) iznesen u radu *Konstitutivni principi građanskog sudskog postupka*, gdje se načelo oficijelnosti ne smatra kao korektiv principa dispozitivnosti, nego kao samostalno i vrhovno načelo parnice. Ergo, prije bi se moglo govoriti o obrnutom pravilu, to jeste o komplementaciji oficijelne maksime dispozitivnom, premda se oficijelni princip u sovjetskoj procesualističkoj školi nerado navodi kao autonomno načelo, mada je u biti ono to i bilo (Semenov 1982: 125).

---

⁷ Bilten Vrhovnog suda SSSR-a, broj 6/1976, str. 29.

1.6. Dobrovoljski

U pogledu pozicioniranja problemskog određenja uticaja sovjetske procesualističke teorije na rusku parnicu, zanimljivi su stavovi profesora Dobrovoljskog, sistematizirani u udžbeniku *Sovjetski građanski proces* iz 1978. godine. Profesor Dobrovoljski je analizirao model sovjetske parnice sa stanovišta važećih propisa i sudske prakse. Uočljiva je klasična paralela da tužbeni zahtjev može biti deklaratoran, kondemnatoran ili konstitutivan, te da tužitelj ima pravo da ga naknadno kvantificira (poveća ili smanji), o čemu odlučuje sud saglasno odredbama člana 34 GPK-a (Dobrovoljski 1978: 142). Međutim, sovjetska sudska praksa nešto drugačije se odredila po ovom pitanju,⁸ nalazeći da nakon podnošenja tužbe tužitelj samo izuzetno ima pravo da promijeni predmet ili osnov tužbenog zahtjeva, što se smatra kvalitativnom izmjenom, o čemu također konačnu riječ ima sud.

Govoreći o pojedinim stranačkim prestacijama u ruskoj parnici, profesor Dobrovoljski ukazuje na odredbu člana 131 GPK-a, koja propisuje mogućnost ulaganja protivtužbe kod istog postupajućeg suda, primjenom atrakcionog pravila, ukoliko je kontrazahhtjev u vezi sa tužbenim zahtjevom (koneksitet). Stoga se protivtužbeni zahtjev smatra samostalnim sredstvom zaštite subjektivnog prava tuženog, koji se razmatra i razrješava u istoj parnici, pred istim sudom (Dobrovoljski 1978: 148). Dalje, profesor Dobrovoljski (1978: 149) konstatuje mogućnost obezbjeđenja tužbenog zahtjeva u ruskoj sovjetskoj parnici, u situaciji kad tužitelj učini vjerovatnim da će tuženi onemogućiti izvršenje otuđenjem svoje imovine ili na drugi način.

U pogledu dokaznog parničnog postupka, profesor Dobrovoljski primjećuje da ga u socijalističkom sovjetskom društvenom sistemu karakterizira načelo slobodne ocjene dokaza od suda, koji u tom pogledu ima diskrecionu mogućnost, imanentnu pravu organa u administrativnom postupku (Dobrovoljski, Miljenkov 1975: 29). Analizirajući pojedine elemente dokazivanja u tehničkom smislu, profesor Dobrovoljski polazi od subjekta, predmeta, sredstava i sadržaja dokaznog postupka. Naročito je važan takozvani *specijalniji porjedok* ili posebni red u izvođenju dokaza, koji propisuje GPK (Dobrovoljski 1978: 172). Ovaj faktor je jedna od tri opredjeljujuće značajke koje bitno karakteriziraju sovjetsku dokaznu parničnu proceduru, a preostala dva su: princip sabiranja i koncentracije dokazne građe pred sudom (koja dužnost leži na strankama), te *sposobami dokazivanja*, što u slobodnom prijevodu možemo nazvati načinom ili metodom dokazivanja (Dobrovoljski 1978: 173).

---

⁸ Bilten Vrhovnog suda SSSR-a, broj 4/1977, str. 18.

Profesor Dobrovoljski akcent stavlja na ocjenu dokaza, gdje je apostrofirana uloga sovjetskog suda, koji mora biti pravedan i objektivn. Sud ocjenjuje dokaze prema svom unutrašnjem uvjerenju (Petruhin, Reznik 1978: 147), zasnovanom na punom i objektivnom razmatranju svih relevantnih okolnosti predmetnog slučaja u njihovoj sveukupnosti, rukovodeći se zakonom i socijalističkim *pravosaznanjem* (Dobrovoljski 1978: 206). Ovakva ocjena suda je podložna instancionom preispitivanju u postupku po pravnim lijekovima ali i kontroli od sudsko-nadzornih državnih organa, koji mogu preduzimati zakonom propisane prinudne mjere (Dobrovoljski 1978: 207–208). Iako je princip subordinacije bio karakterističan za rad i međusobni odnos sovjetskih sudova (prema hijerarhijskom ustrojstvu), institut rješavanja po pravu nadzora je svojstven upravnom postupku (Dobrovoljski 1978: 209).

1.7. Višinski

Akademik Višinski (1948: 151) je u *Teoriji sudskih dokaza u sovjetskom pravu* utvrdio da je marksistički dijalektički metod vladajući u dokaznom postupku sovjetskih krivičnih ali i parničnih sudova, kritizirajući formalno-pravni metod – *dura lex, sed lex*, kao i „grubo izvrtanje sudske metodologije“ (Višinski 1948: 155), pošto je član 5 GPK-a obavezao sudove da svestrano utvrde prava i odnose između stranaka. Zato princip unutrašnjeg uvjerenja suda leži u osnovi sovjetskog civilnog sudskog postupka, zaključuje Višinski (1948: 156). Najvažniji zadatak procesnog prava, konstatovao je dalje Višinski (1948: 129), jeste izrada i ustanovljavanje pravila koja osiguravaju takoreći maksimalnu čistoću i besprijekornost načina izbora dokaza, te optimalnu vjerodostojnost i uvjerljivost dokaza, koja garantuje objektivnost i ispravnost sudske odluke. Radi toga je sovjetsko parnično pravo naročitu pažnju ukazivalo procesu prikupljanja dokaza, načinima njihove provjere i utvrđivanju vjerodostojnosti (Višinski 1948: 151). Na taj način je inauguriran marksistički dijalektički metod u ruskoj parnici, čiji je krajnji postulat, citiramo, „da apstraktne istine nema, jer je istina uvijek konkretna“ (Višinski 1948: 151), pa je zato sovjetski sud dužan da utvrdi materijalnu (objektivnu) istinu u svakom sporu. To se svodilo na obavezu suda da se u svemu trudi da utvrdi postojeća prava i uzajamne odnose parničara, tj. da „stvar rješava ne formalno, već prema suštini stvarnih odnosa“ (Višinski 1948: 35). Tako je sud bio obavezan da se ne ograničava samo na dokaznom materijalu koji mu prezentiraju stranke već i da pomaže „objašnjenju svih okolnosti bitnih za rješavanje spora“ (Višinski 1948: 36). Dakle, ne ograničavajući se na dokazni materijal koji su ponudile stranke u parnici, sud je bio dužan aktivno doprinositi razrješenju stvarnih odnosa među parničarima, tražeći dopunski

materijal, objašnjenja i dokumenta, primjenjujući sve mjere za zaštitu prava i zakonskih interesa stranaka (Višinski 1948: 154). Tako, naprimjer, ukazuje Višinski (1948: 155), sud je mogao da ne prihvati priznanje tuženog kao osnov za svoju odluku, te da donese drugačiju odluku nego što bi proizlazilo iz priznanja tužbenog zahtjeva od tuženog.

Nadalje, član 119 GPK-a je propisivao da „dopuštanje ovih ili onih dokaza predloženih od stranaka zavisi od toga da li će ih sud ocijeniti kao bitne za (konkretan) spor“, jer predmet spora, ukazuje Višinski (1948: 156) u pravilu određuje ne samo vrstu dokaza nego i granice dokazivanja. Stoga, ako jedna od stranaka pokuša da proširi krug dokaza uključujući fakte, radnje i odnose koji se ne tiču konkretnog pitanja, sud je bez teškoća mogao da limitira ove pokušaje, a mogao je da odredi i granice dokazivanja, navodi Višinski (1948: 167), uz apostrofiranje arhaičnog instituta „predodređenih dokaza“ u ruskom pravu, koji su ograničavali izbor dokaza u parnici tako što su načini dokazivanja činjenica bili striktno određeni samim zakonom.

Učenje Višinskog afirmira supremaciju oficijelne parnične maksime nad dispozitivnom, te istražnog principa nad raspravnim u ruskoj parnici. Načelo čistog kontradiktornog postupanja u sovjetskom pravu je bilo neprihvatljivo, te se primjenjivalo u kombinaciji sa aktivnim učešćem suda u postupku, na temelju socijalističkog demokratizma kao najvažnije garancije pravilnog i pravednog ostvarivanja socijalističkog pravosuđa.

1.8. Drugi teoretičari

U pogledu uticaja sovjetske doktrine na rusku parnicu, posebno je znakovit stav praktičara. Procesualista Čečina (1968: 33–34) je u zbirci radova *Graždanski proces* ponudila interesantnu sistematiku parničnih načela podjelom na tzv. konstitucione principe (izbornost sudije, jednakost građana pred zakonom i sudom, kolegijalnost – zbornost suđenja, upotreba nacionalnog jezika, nezavisnost sudija) i specijalne principe (objektivna istina, dispozitivnost, kontradiktornost te usmenost, neposrednost i kontinuitet). Za razliku od načela oficijelnosti, princip dispozitivnosti definirao se kao pravilo saglasno kome „subjekti parnice mogu slobodno raspolagati svojim materijalnim i procesnim pravima, u aktivnom sudejstvu sa ostalim sudionicima u parničnom postupku“ (Čečina 1968: 35). Pritom Čečina upućuje na odredbu člana 4 GPK-a, prema kojoj je sud pristupao razrješenju civilnog spora u parnici: a) po zahtjevu ovlaštenika iz odnosa materijalnopravne relacije (povodom koje je došlo do spora), b) po zahtjevu javnog tužioca, c) po zahtjevu državnih organa i organizacija.

Pod obaveznim elementima tužbe GPK je podrazumijevao „dokaze koji treba da potvrđuju tužbu“ (član 76 GPK-a). U preliminarnoj fazi postupka sud je bio obavezan da od tužitelja zahtijeva podnošenje neophodnih dokaza koji potvrđuju tužbeni zahtjev, ukoliko tuženi u odgovoru na tužbu argumentirano ospori dokaze naznačene u tužbi (član 80 GPK-a). GPK je propisivao dužnost svake stranke da dokazuje okolnosti na koje se poziva, ali, „(...) dokazi se mogu prikupljati i na inicijativu suda“ (član 11 GPK-a), što će reći da ovdje nije važio princip *ne procedat iudex ex officio*.

Kada je riječ o dokaznim sredstvima, GPK je propisivao tri oblika istih: iskaze svjedoka, pisane dokumente i mišljenje vještaka. GPK je propisivao opštu dozvoljenost očitovanja svjedoka (član 128 GPK-a), osim u određenim izuzetnim slučajevima koje je propisivalo materijalno pravo. Također, GPK je poznao i mogućnost izuzeća svjedoka čiju vjerodostojnost ospori protivna stranka, usljed svjedokove involviranosti ili zainteresovanosti za ishod konkretnog spora, ili u slučaju „naročitih odnosa između svjedoka i stranke“ (član 130 GPK-a).

Praktičar Zajeder (1966: 4–5) opisuje parnični dokazni postupak prvenstveno kao djelatnost suda, koji, pored ostalog, preduzima i neophodne mjere u cilju, kako kaže, „ispitivanja cjelokupne prikupljene dokazne građe“ (*proverku vsego sabranogo dokazateljstvenogo materiala*). Aktivnost suda kao državnog organa je ona pokretačka snaga koja generira tok, razvoj i okončanje parničnog postupka, pri čemu se naglasak daje na načela oficijelnosti i istražnosti, što je više značajka krivične negoli civilne procedure (Zajeder 1966: 6). Međutim, zaštita javnog poretka, otjelovljenog u pravilima i interesima socijalističkih organizacija i cijelog sovjetskog gospodarstva, imperativno se stavlja u istu ravan sa zaštitom prava i interesa čovjeka i građanina u parničnom postupku (Zajeder 1966: 7). Za ovakav stav procesualista Zajeder nalazi i normativno uporište u odredbama članova 14 i 16 GPK-a.

Praktičari Kipnis i Trubnikov (1971: 92–93) u *Komentaru GPK-a* analiziraju situaciju kada su u parnici stranke zastupane po zastupniku odnosno punomoćniku, pri čemu je važeće pravilo *nemo plus iuris in alium transferre potest, quam ipse habet*. Stranke odnosno njihovi zastupnici kontradiktorno raspravljaju u ruskoj parnici, pri čemu pored upotrebe tri zakonom propisana dokazna sredstva oni i sami mogu da se neposredno očituju pred sudom o spornim činjenicama. Članom 186 GPK-a propisana je mogućnost replike protivne stranke na iskaz parničara, a ukoliko se posumnja u istinitost te izjave, moguće je zatražiti od suda primjenu institucije zakletve.

U pogledu pravnih lijekova, pravo na žalbu je (pored prava na tužbu) temeljno dispozitivno ovlaštenje stranaka u ruskoj parnici (Kipnis, Trubnikov 1971: 93). Konkretan izraz ovog prava jeste mogućnost da stranka koja je nezadovoljna sudskom odlukom u roku od deset dana podnese kasacionu žalbu, odnosno izjavi protest (prigovor) protiv te odluke (član 282 stav 1 GPK-a), koje pravo prema odredbi stava 2 istog člana GPK-a ima i javni tužilac. U ruskoj parnici žalba je remonstrativan, devolutivan i suspenzivan dvostrani redovni pravni lijek, a o njoj instanciono rješava kasacioni sud kao drugostepeni, u zavisnosti od toga koji je sud odluku donio u prvom stepenu. Stranke mogu da odustanu od pravnog lijeka (član 292 GPK-a), ako je to izraz njihove slobodne volje, na što ukazuju Kipnis i Trubnikov, apostrofirajući dalje da je u ruskom GPK-u specifičan pravni lijek koji ima karakter vanrednog, a čija je suština preispitivanje sudske odluke po pravu nadzora, o čemu je već bilo govora u ovoj radnji. Aktivno legitimisani su, pored stranaka, prema eksplicitnoj odredbi člana 320 GPK-a, bili i javni tužioci društveno-političkih zajednica i predsjednik Vrhovnog suda. Kipnis i Trubnikov konstatuju da preispitivanje sudske odluke u ruskoj parnici može imati formu revizije odnosno ponovnog postupanja (*peresmotra*), sa mogućnošću da se u slučaju donošenja nove odluke u obnovljenom postupku protiv iste može izjaviti redovan pravni lijek (član 337 GPK-a).

Zaključak

U ovom radu nastojali smo prikazati najznačajnija sovjetska doktrinarna stanovišta o ruskoj parnici u vrijeme bivšeg SSSR-a, koja su ostala dominantna u civilnoj procesualističkoj teoriji i nakon disolucije bivše savezne države, što se ogleda kroz zakonodavno-pravni i kontinuitet sudske prakse ruskih sudova. Premda se savremeno rusko parnično procesno pravo umnogome distanciralo od svih ideoloških premisa sovjetske doktrine, procesni instrumentarij je ostao u osnovi sličan onome u doba Sovjeta uz vidna poboljšanja, pa je za očekivati i daljnji progres u svim njegovim aspektima, koje smo nastojali prikazati i analizirati u svjetlu tada vladajuće teorije i pravne misli.

Literatura

1. Abramov, S. N., Čapurski, V. P., Škurdin, Z. I., 1948. *Graždanski proces*. Moskva: Juridičeskoe izdateljstvo.
2. Arsenjev, V., 1966. *Specifičnosti i obim ocjene dokaza pred višim sudom*. Moskva: Sovjetska država i pravo, broj 8/1966.
3. Bilten Vrhovnog suda SSSR-a, broj 6/1976.
4. Bilten Vrhovnog suda SSSR-a, broj 4/1977.
5. Boner, A. T. i dr., 1985. *Sovetski graždanski proces*. Moskva: Juridičeska literatura.
6. Čečina, N. A., 1968. *Graždanski proces*. Moskva: Juridičeska literatura.
7. Dobrovoljski, A. A., 1978. *Sovetski graždanski proces*. Moskva: Juridičeska literatura.
8. Dobrovoljski, A. A., Meljnikov, A. A., 1975. *Osnovni pravci razvoja nauke sovjetskog graždanskog procesnog prava*. Moskva: Sovjetska država i pravo, 2/1975.
9. Graždanski processualjni kodeks od 18. 12. 1964. godine.
10. Gukasin, R. E., 1970. *Problema interesa v graždanskom processualjnom prave*. Saratov: Privolžske knjižne izdateljstvo.
11. Gurvič, M. A., 1965. *Principi sovjetskog graždanskog processualjnog pravo*. Lenjingrad: Trud.
12. Gurvič, M. A. i dr., 1967. *Sovetski graždanski process*. Moskva: Izdateljstvo „Viša škola”.
13. Judeljson, K. S., 1956. *Sovetski graždanski proces*. Moskva: Gosudarstvennoe izdateljstvo.
14. Judeljson, K. S. i dr., 1972. *Graždanski proces*. Moskva: Juridičeska literatura.
15. Kipnis, S. S., Trubnikov, P. J., 1971. *Komentar GPK-a*. Moskva: Juridičeska literatura.
16. Petruhin, I. L., Reznik G. M., 1978. *Unutrašnje ubjeđenje pri ocjeni dokaza*. Moskva: Sovjetska država i pravo, 9/1978.
17. Semenov, V. M., 1978. *Sovetski graždanski proces*. Moskva: Sverdlovskii juridičeskii institut.
18. Semenov, V. M., 1984. *Sud i pravosudie v SSSR*. Moskva: Juridičeska literatura.
19. Višinski, A. J., 1948. *Teorija sudskih dokaza u sovjetskom pravu*. Beograd: Naučna knjiga.
20. Zajeder, N. B., 1966. *Sudebnoe rešenje po graždanskom delu*. Moskva: Juridičeska literatura.